

Горан Васин
Ненад Нинковић

ИСТОРИЈА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ

ЕДИЦИЈА
Пречански Срби до слома Аустроугарске
КЊИГА 22

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензенти
Проф. др Владан Гавриловић
Проф. др Боро Бронза
Проф. др Боривоје Милошевић
Проф. др Бошко М. Бранковић

На њредњој корици
Грб Карловачке митрополије

На њолеђини
Сремски Карловци, Саборна црква и стари Двор

На њредлистју
Непознати аутор [Јаков Шмуцер]:
Манастир Хопово (са дочеком Павла Ненадовића), 1756, бакрорез

На залистју
Привилегија Леополда I, Беч, 21. август 1690.

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2022.

Издавање Едиције њодржао је
Покрајински секретаријат за културу,
јавно информисање и односе са верским заједницама

Горан Васин
Ненад Нинковић

ИСТОРИЈА КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

РТВ
РАДИО ТЕЛЕВИЗИЈА
ВОЈВОДИНЕ

САДРЖАЈ

Предговор	7
ОКВИР ЗА ИСТОРИЈУ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ	9
Белешке.....	26
ОД КРУШЕДОЛСКОГ САБОРА ДО РЕФОРМИ МАРИЈЕ ТЕРЕЗИЈЕ.....	29
Белешке.....	109
ОД РЕФОРМИ МАРИЈЕ ТЕРЕЗИЈЕ ДО ЦРКВЕНО-ШКОЛСКЕ АУТОНОМИЈЕ	119
Белешке.....	233
ДОБА ЦРКВЕНО-ШКОЛСКЕ АУТОНОМИЈЕ (1868–1912). СТРАДАЊЕ И ВЕЛИКИ РАТ	247
Белешке.....	329
БЕЛЕШКА О АУТОРИМА.....	341

ПРЕДГОВОР

Карловачка митрополија била је најважнија институција Срба у Хабзбуршкој монархији. За више од два века њеног постојања Митрополија је била симбол и чувар српског идентитета, духовности и српске мисли у Империји Хабзбурговаца. Од Крушедолског сабора (1708) па све до Уједињења (1919), Митрополија је била место окупљања и сабора Срба из Монархије, али и много више од тога, расадник српске идеје и мисли у југоисточној Европи и на Балкану. Сви православци у Монархији били су под њеном ингеренцијом, што је доприносило њеном утицају и важности пред меродавним круговима Беча и касније Пеште. У тешким временима борбе против унијаћења, дуготрајних ратова за Монархију коју су водили српски граничари, Митрополија је била чувар средњовековних српских и православних традиција и предања, али и гарант Привилегија и положаја Срба, који је на махове био и тежак и на ивици опстанка. Њене цркве и манастири који су се простирали од Земуна до Беча, Пеште и Ријеке, Ердеља и Баније и Лике, само су појачавали утисак институције за коју су поштовање имали и католици и протестанти, а која је по свом уређењу била најбољи пример организације православних цркава генерално.

Карловци као духовно средиште свих Срба, не само Монархије, били су место где се сусрећу утицаји Истока са Западом, али у коме православне српске идеје и традиције имају сигурно уточиште и одбрану од најразличитијих притисака унијаћења, мађаризације, германизације или политичких идеја поништавања права Срба у Монархији. Митрополија је прожимала у себи светосавље, православне вредности, култове Немањића, али и модернизацију коју је доносио дух XVIII и XIX века, а која ће Србима дати шансу за обнову државности у Монархији, кроз идеју Српске Војводине чији је чувар и гарант била и сама Митрополија.

По свом наслеђу Митрополија је постала центар и начина и живота Српске православне цркве у Краљевини СХС/Југославији, али и много касније. Управо велико наслеђе Карловачке митрополије инспирисало нас је да почнемо са писањем књиге.

Сама монографија настајала је у дугом временском периоду. Од почетака истраживачких дана по архивима од Карловаца до Беча, сазрела је идеја да је могуће написати дело које би обухватило најзначајније политичке процесе који су потпуно одредили правце развоја и постојања Митрополије. Током писања дисертација и мноштва других књига, сакупљане су мисли и идеје да се дефинише све оно што је било кључно за два века постојања најважније српске институције у Монархији. Пред читаоце износимо рукопис, који стога представља свеобухватно промишљање на основу 15 година архивског рада и истраживања, на начин који се ауторима чинио оригиналним и у духу разговора које смо водили кроз путовања по областима које је некада обухватала Карловачка митрополија.

Аутори

Србобран – Шајкашка

На дан Св. Архангела Михаила 2022.

ОКВИР ЗА ИСТОРИЈУ КАРЛОВАЧКЕ МИТРОПОЛИЈЕ

Карловачка архиепископија и митрополија била је аутономни део Пећке патријаршије, а по њеном укидању 1766. аутокефална црква, која је у свом саставу имала српско, грчко, цинцарско и велик део румунског православног становништва Хабзбуршке монархије. Њене епархије су се простирале на подручју којим је до Великог бечког рата (1683–1699) владало Османско царство, а потом од тог и наредних ратних сукоба (1716–1718. и 1737–1739) Хабзбуршка монархија. Православне дијецезе су на том простору као последица српских сеоба основане и пре обнове Пећке патријаршије (1557). Са померањем центра државе ка северу ширила се и Српска црква стварајући нове епархије и нове духовне центре. Реке Сава и Дунав, географске границе Балканског полуострва, нису спречавале прелазак Срба у Срем и Банат током XIV и XV века, а савезништво српских деспота са угарским краљевима (пре 1459) и њихова борба у корист Угарске (после 1459) мотивисале су ове миграције. После пресељавања православци су зидали богомоље, а најкасније у другој половини XV века у Срему су оснивали манастире. У првој половини XVI века у Јенопољу и његовој околини организована је православна епархија као, поред Срема, још један викаријат београдског митрополита. После пада Београда у османске руке (1521) Јегарска епископија је добила сопственог дијецезана, чија се јурисдикција простирала на цео угарски Банат. По његовом паду у османске руке (1555) формирана је нова, Липовска епископија.¹

Јачању православне заједнице допринела је обнова Пећке патријаршије 1557. Оснивањем Марчанске епископије почетком XVII столећа њена територија, до тада у оквиру Османског царства, прешла је на простор Хабзбуршке монархије. Промене у епархијској мрежи на подручју које ће касније обухватити Карловачка архиепископија, завршене су у време пећког патријарха Пајсија I (1614–1647) арондацијом

епархија (1643) после које је северно од Саве и Дунава постојало осам митрополија – Београдско-сремска, Будимска, Пожешка, Сегединска (Бачка), Темишварска, Липовско-ђулска (Јенопољска), Карансебешка (Вршачка) и Марчанска. Са изузетком Марчанске са чије је катедре 1671. насилно уклоњен православни епископ Гаврило Мијакић, а доведен унијатски Павле Зорчић, остале епархије су дочекале почетак Великог бечког рата.

У години у којој је велики везир Кара Мустафа (1683) повео војску на Беч пећки патријарх Арсеније III Црнојевић (1673/4–1706) се враћао са ходочашћа по Светој земљи. Пораз османских трупа на брду Каленберг код Беча (12. септембра 1683) изазвао је прва гибања на Балкану, чему је допринео и улазак Млетачке републике у рат против Османлија 1684. Тада је део Срба из Црне Горе, Брда и Херцеговине показао жељу да се ослободи османске и дође под млетачку власт. Царска хришћанска војска је од септембра 1683. била све успешнија и у освајањима се приближила територији са српским становништвом. Пред њеним победоносним трупама Срби су дизали устанке и олакшавали продор или прелазили из османских помоћних јединица у хабзбуршке трупе и све активније учествовали у рату. Срби из околине Будима су 1686. прешли на страну царске војске и помогли заузеће града. Том приликом се посебно истакао Јован Поповић Текелија. Док је из Баната ускоро царским трупама пришао капетан Новак Петровић са скоро 5.000 људи.²

Судбина свих епископа који су држали катедре северно од Саве и Дунава пре 1683. није позната. Неки су умрли на почетку рата или се повукли испред војске остављајући епархију упражњену, док су се други окренули сарадњи са хришћанима, настојећи да своје вернике усмере у истом правцу. У томе је предњачио јенопољски владика Исаија Ђаковић, чија активност је прелазила оквире епархије у којој је 1682. постао дијецезан (Јенопоље, Арад, Ђула и Липова) и проширила се на већи део Баната (1786/1787). Слично као Ђаковић у Срему се понашао викар београдског митрополита Петроније Љубибратић помажући продор царске војске према Београду.³

Патријарх Арсеније III није у то време, као епископи Ђаковић и Љубибратић, отворено подржавао устанак али је био наклоњен хришћанима, више Млечанима, него Хабзбурговцима. Тако је по жељи дужда за цетињског митрополита поставио Висариона, заговорника ратне сарадње Срба и Венеције. Савезу са Венецијом упућивали су га порекло, раније везе које је имао са Републиком, као и чињеница да је Венеција била ближе Пећком манастиру него држава Ха-

бзбурговаца. Она му није била непозната, али географска удаљеност све док 1687. нису почеле припреме за заузимање Београда и продор на Балкан спречавала је његово јаче ангажовање на страни Беча. Када је почео продор хабзбуршких трупа на Балкан борба на хришћанској страни је постала неизбежна. Пад Београда (6. септембра 1688) означио је почетак ширег српског устанка и у пролеће 1689. нову фазу рата. Патријарх се тада нашао у вртлогу европске политике. Живео је у царству које је у том тренутку било угрожено, али за које је он знао да има велике ресурсе и виталност. Ново царство, чије су се трупе приближавале Пећком манастиру чинило се непобедивим, али су његове главне трупе биле на Западу, против Француске, на ратишту које је за Хабзбурге било важније. Патријарх је знао и да уз царске трупе стижу и католички мисионари који не гледају благонаклоно на православну цркву. Двоумљење о томе коме ће прићи решио је продор царских јединица и српски устанак. Када су хабзбуршке трупе 29. августа поразиле османске између Лепенице и Мораве, а 30. августа код Баточине, Срби су заузели Стари Влах, Козник и Маглич и омогућили им даље напредовање. Војска принца Лудвига Баденског у којој су били и Срби је 24. септембра потукла Турке код Ниша. Патријарх је у последњем тренутку похитао ка Млетачкој републици, у Котор, на састанак са далматинским провидуром Александром Молином, али до сусрета није дошло, јер су му у новембру 1689. хабзбуршки команданти поручили да се врати у Пећ, иначе ће ту бити постављен други патријарх. Од тада је Арсеније III своју, судбину Пећке патријаршије и великог дела својих сународника, везао за Хабзбурговце.⁴

На састанку у Пећком манастиру договорена је подршка царским трупама и помоћ устанку на којем је требало да раде сви епископи Патријаршије, али је у то време ратна срећа већ прелазила на османску страну. Нови велики везир Мустафа Кеприли је стабилизовао државу и 2. јануара 1690. код Качаника Османлије су однеле победу над царском војском. На простор Косова и Метохије тада су продрли татарски коњаници, а Срби почели да беже ка северу. Овим су створени услови за Велику сеобу Срба, догађај без којег није могуће писати ни историју Карловачке митрополије. Притисак османске војске је растао, а српско становништво се повлачило за царским трупама, знајући да им Османлије неће опростити прелазак на хришћанску страну, него све гледати као издају. Да је тако било сведочила је судбина српских устаника из Ниша, који су по договору хабзбуршких и османских команданата приликом предаје града препуштени Османлијама. Ти Срби су сматрани хајдуцима и сви су – њих 399 укључујући и мушку децу изнад

10 година – побијени, док су жене и деца били „поклон“ јаничарима и робље на пијацама. По султанској наредби тако су морали проћи сви за које се докаже да су учествовали у рату на хришћанској страни, док се наредба о амнестији, саопштена сераскеру Арнаут Халил-паши, односила на становништво које је остало мирно. Сабље и јатагани су били бржи од изношења било које врсте доказа, због чега и они који нису ратовали, нису смели да мирно чекају османску војску него су бежали испред ње.⁵

Патријарх Арсеније III је судбину избеглице поделио са својим народом. После продора Татара боравио је краће време у Новом Пазару и манастиру Студеници, под заштитом царских трупа, а до почетка маја 1690. стигао је у Београд. Цар Леополд I је преко њега покушао да заустави хаос на Балкану и спречи повлачење због чега је 6. априла 1690. издао Позивно писмо (*Litterae Invitatoriae*) балканским хришћанима. Њоме је покушао да улије наду Србима лажном вешћу да ће се на Балкану појавити царске трупе, а да они помогну тој војсци у снабдевању и смештају. Када ове трупе ослободе Србију, цар као угарски, а преко ње и српски краљ, гарантује Србима слободу вероисповести и право избора војводе, укидање неправедних османских пореза и свега онога што није са праксом Угарске државе. Истог дана када је потписао *Инвитаџијорију* цар се писмом обратио директно патријарху тражећи да ради на збацивању османске власти, а Србе одржи у верности према њему. Јерархија је од почетка XVIII века Инвитаџијорију сматрала за позивно писмо, државно-правни уговор, на основу којег су Срби прешли у Хабзбуршку монархију, не као избеглице које су бежале испред османске војске, него као ратници и политички фактор. По њима су Срби *per modum pacti* прешли под власт цара и стекли за себе право посебне територије. То схватање није било у складу са историјском истином и политичком праксом Хабзбурговаца али је било важно у креирању и очувању идентитета, а потом стварању политичких програма српских странака у другој половини XIX века.⁶

Прилив све већег броја избеглица у Београд и његову околину, навели су патријарха и виђеније Србе да сазову Сабор на којем ће одлучити о судбини народа. Београдски сабор је одржан 28. јуна 1690. у присуству представника цркве, цивилног и војног дела народа.⁷ Признао је цару Леополду I наследно право у Србији и обратио му се као „...ујарском, **српском**, бујарском, бо(х)емском, словенском, далматинском, (х)рватском **краљу**“ и избавитељу из тровековног ропства. Сабор је овластио јенопољског епископа Исаију Ђаковића да преговара са царем о српском положају, како би у Хабзбуршкој монархији добили

гаранције за права која су до тада имали у Османском царству. Она су подразумевала слободно исповедање православне вере, избор искључиво православног Србина на челу Српске цркве, право патријарха на судску јурисдикцију над православним духовницима, без обзира на њихов преступ, слободу канонске визитације, ослобођење духовника од плаћања пореза и уконачења војске. Ђаковићу је стављено у задатак да се побрине да задужбине српских владара буду после рата враћене Србима заједно са њиховим поседима, а да патријарху осигура право да где је потребно слободно поставља духовнике, подиже цркве и манастире.⁸

Исаија Ђаковић је дуже од свих српских епископа имао контакте са Хабзбурзима али још увек није имао довољно дипломатског искуства. Зато се за помоћ обратио грофу Ђорђу Бранковићу који се налазио у интернацији у Бечу, а био једини Ђаковићев сународник и православлац којем је била позната дипломатска пракса бечког, османског и руског двора. Његовим саветима су формулисани српски захтеви тако да оно што двор буде доделио Исаији Ђаковићу, обухвати све Србе под хабзбуршком влашћу. То је желео да спречи кардинал Леополд Колонич, цару врло блиска особа, тражећи да се све оно што буде донето односи на Србе у Грчкој, Бугарској, Рашкој, Херцеговини, Далмацији и другим областима над којима у то време Беч није имао власт. Потреба за војницима на Балкану и политика су пресудиле да цар прихвати Ђаковићев и Бранковићев, а не Колоничев предлог. Тако је 21. августа 1690. настала прва Привилегија. Она се односила поред осталих територија на Србе који живе у „... Угарској и Хрватској, где их заправо има.../... *in Hungaria et Croatia, ubi de facto existunt*...“ чиме је цар *de jure* власт патријарха проширио над свим православцима у Хабзбуршкој монархији. Привилегијом су Србима дата следећа права:⁹

- слобода јавног исповедања православне вере,
- слобода употребе јулијанског календара, по којем ће прослављати своје празнике,
- слободан избор архиепископа који мора бити Србин, изабран од стране духовних и световних представника народа,
- слобода архиепископа да посвећује епископе,
- право да поставља свештенике и монахе,
- право да слободно подиже цркве и манастире,
- ослобођење духовног сталежа од десетка и уконачења војске,
- право духовника на судски имунитет тако да им нико осим архиепископа и владара не може судити нити их ухапсити,

– право црква и манастира да задрже своје поседе, уз обећање да ће све оно што докажу да им припада, а у будућности буде ослобођено од Османлија, њима бити враћено и

– право архиепископа и епископа на канонску визитацију.¹⁰

Епископ Исаија је остао у Бечу и по добијању Привилегије, док су на Балкану напредовале османске трупе. До краја септембра у рукама су имали све сем Београда. Татарска коњица је све чешће прелазила у Срем. Командант Београда генерал Фердинанд Роберт фон Аспремонт наредио је да се сви рањеници и болесници преселе у Земун одакле су 29. септембра упућени у Петроварадин и Сланкамен. Тада су град напустили патријарх и доста народа. Београд је уз велики покољ пао 8. октобра 1690, после чега је генерал Гвидобалд фон Штаремберг наредио да се испразне и поруше Шабац, Сремска Митровица, Рача и Славонски Брод, како не би постали османска упоришта.¹¹

Истовремено одвијала се Велика сеоба Срба. Становништво је бежало из Шумадије, Мачве, Источне Србије, Косова и Метохије, Македоније, Срема, Баната, Бачке и других српских крајева. Монаси су носили кивоте са светитељима и манастирске драгоцености, други шта су могли понети. Изгледало је као да цео народ напушта једну земљу. Кретали су се различитим путевима, најчешће уз Дунав ка северу. Део становника се задржао око Сегедина и у Барањи, док је други наставио пут до Будима, Пеште и пустаре породице Зичи – Сентандреје. Било је Срба који су се зауставили тек код Острогона и оних који су са патријархом 17. новембра 1690. стигли у Коморан. Срби су у Великој сеоби населили села између Будима и Сентандреје, појачали су живаљ Баје, Сегедина, Печуја, Великог Варада, Јегре, Дебрецина, Кечкемета, Сатмара, Токаја и Шимонторње али у саме градове односно тврђаве нису пуштани. Смештани су у њихову околину у земуницама и привремено направљеним склоништима. Тачан број Срба који се преселио у Великој сеоби је немогуће утврдити, али он по свим изворима није прелазео 80.000. У новој средини нису били добро дошли нити су мађарски сталези и римокатоличка црква поштовали цареву Привилегију. Заштита је морала да се поново тражи у Бечу где је опет отишао Исаија Ђаковић, док се по савету Адама Фелдварија, рођака грофа Ђорђа Бранковића, патријарх обратио угарском канцелару грофу Блажу Јаклину. Намеравајући да и у новим сукобима користи српске ратнике цар је 11. децембра 1690. преко Угарске дворске канцеларије издао *Зашишћено писмо* наређујући свим представницима власти и римокатоличке цркве да Србима не наносе штету, него да поштују његову Привилегију.¹²

Почетком 1691. цар, патријарх и народни прваци су желели да буде изабран војвода Срба, али са различитим мотивима. Леополд I је на овај начин намеравао да осигура што више војника, а Срби заузимање чвршћег става према двору. Избор је заказан за 12. март 1691. у Будиму, али пошто старешине до тада нису могле да се скупе, одложен је на краће време. Исаија Ђаковић је утицао на прваке да за војводу између 20. и 22. марта 1691. изабере грофа Ђорђа Бранковића, али је због судске истраге против њега избор морао бити поновљен, односно наређено је да се изабере подвојвода, док се не докаже Бранковићева невиност. За подвојводу је 6/7. априла 1691. изабран Коморанац Јован Монастерлија, који је одмах повео српску војску на југ, да би са царским јединицама спречио даљи продор непријатеља. Османлије су заустављене у Бици код Сланкамена, а цар је не знајући за ову победу, дан касније, 20. августа 1691. даровао Србима Другу привилегију. Њоме су потврђена права дата годину дана раније, а поред тога још је стечено за цркву:

- право кадуцитета и
- дозвола да сви Срби зависе, како у духовним, тако и у световним стварима, од свог архиепископа.¹³

Гроф Бранковић није био задовољан што је патријархова власт Другом привилегијом знатно ојачала у односу на власт војводе, за коју се још надао да ће му припасти. Он и цар су добро знали да патријарх не може уживати прерогативе световне власти, као и да земља после смрти особа без наследника и тестаментa мора припасти власнику поседа, а не цркви, али у тренутку када су Османлије у рукама имале Београд и кретале се ка северу, то је било мање важно. Леополду I је било добро познато да патријарх може утицати на Србе да што више њих помогне заустављање Османлија, а то је једино било важно августа 1691. У процени се није преварио.¹⁴

Срби се нису надали да ће трајно остати на простору северно од Саве и Дунава, али је то постајало све извесније. Нове околности су доносиле и нове изазове са којима се суочила црква и патријарх Арсеније III. Међу првима је било плаћање пореза и борба против верских притисака. Пресељени Срби су били ослобођени пореза три године, што је цар Леополд I гарантовао више пута, наводећи (1691. и 1692) да га неће плаћати све док траје рат. Другачији став су имале угарске жупаније и власници приватних поседа на којима су живеле српске занатлије и трговци. Жупаније су морале да скупљају контрибуцију – порез којим је финансирана војска, зато се њихови чиновници нису освртали на царске наредбе, тврдећи да свако ослобођење Срба од пореза значи

смањење војних финансија. Патријарх, подвојвода и народни прваци су сматрали да порез не може давати нико ко није стално насељен у Монархији, а Срби то нису били. На крају је решено (28. јуна 1692) да се пореско ослобођење може односити само на породице оних Срба који су мобилисани, док они који су се бавили земљорадњом, занатством или трговином, морају да га предају жупанијским касама. Када се са том наплатом озбиљније почело 1693. дошло је до немира. Свака страна је желела да искористи свој положај, жупаније да наплате што више пореза, Срби да га дају што мање. Будимска коморска администрација је 12. априла 1693. потврдила да порезе морају дати сви Срби који нису ангажовани у војсци.¹⁵

Знатно озбиљнији проблеми по православној цркви били су верски притисци да Срби пређу на унију или се покатоличе. Међу првим областима које су се нашле на удару католичког прозелитизма био је Срем где су јаком православном идентитету доприносили манастири и традиција. Ипак, чак је и овде 1688. за унијатског епископа и викара сремског бискупа Фрање Јанија постављен Лонгин Рајић. Када је он крајем 1689. Умро, задатак да прошири унију поверен је његовом брату, ораховачком архимандриту Јову. За то време су у Барањи печујски бискуп Матија Радановић-Раданаји и дворски комесар за уређење Неоаквистике барон Тулије Миљио фон Прумберг били главни заговорници уније. Барон Миљио се 1689. договорио са Јовом Рајићем да он и представници шеснаест села из манастирске околине прихвате унију. Ово је озваничено 18. јануара 1690. када су у Печују потписали прихватање католичке вере, обавезу да шире унију, дозволу да језуитски свештеници долазе у њихове домове и школују њихову децу. Унију је тада у Печују прихватио и грабовачки игуман Јефтимије Његомировић чију је духовну власт гроф Миљио проширио на област између Дунава и Драве.¹⁶

Патријарх Арсеније III је схватао сву озбиљност ситуације у којој се српска црква нашла. Његови верници су у Хабзбуршкој монархији били расути од Јадрана до Ердеља, од Острогона, Коморана и Сентандреје до Срема, од Великог Варада и Јегре, до Поморишја. Терен на којем су живели није био повезан и било је делова у којима су били већина (Срем, Славонија, Бачка) или су живели у енклавама (око Будима, Пеште и Сентандреје, у „Српској земљи“ тј. између Балатона, Драве и Дунава) окружени другим хришћанским верницима. Једино решење да се у таквим околностима смање верски притисци била је нова организација епархијске и парохијске мреже. Патријарх је на томе радио од почетка 1691. Тада је дошао у Барању и вратио поунијаћене

и покатоличене Србе у православље. Да би то стање било очувано изабрао је једног од својих придворних монаха, егзарха Јефрема Јанковића Тетовца и посветио га 1691. за епископа „*Сийейскої, Кањиже, Печуја и друїої*“.¹⁷ Пред новим епископом је био тежак задатак, јер је печујски бискуп у исто време био и велики жупан Барањске жупаније. Заједно са Печујским магистратом је доносио прописе против Срба. Један од њих је наређивао да на територији града не могу живети православци и на Ускрс 1692. им је дат рок од два месеца за приступање католичкој цркви или исељавање. Ову одлуку су потврдили кардинал Леополд Колонич (14. маја 1692) и цар Леополд I (16. августа 1693), после чега су многи Срби отишли из Печуја у околна барањска села, док их је само део остао у граду.¹⁸ У Печуј је 1693. поново дошао патријарх. Да би очувао православну заједницу 1694. је владици Јефрему дао титулу митрополита.¹⁹

Због сличних притисака патријарх је 1692. и 1693. одлазио и слао егзархе у Хрватску и Славонију, где је у јесен 1692. извршио делимичну канонску визитацију. Ни тада, ни касније се није мешао у јурисдикцију марчанског унијатског владике Исаије Поповића, него му је поручивао да остане слуга загребачког бискупа, а њега призна за свог првојерарха, како су пре 1671. радиле марчанске православне владике. Већ следеће године (1693) проблеми су се појавили поново у Срему где је некадашњи викар београдског митрополита Петроније Љубибратић прихватио унију. Патријарх је тада овде упутио најватренијег борца за очување православне вере – митрополита Стефана Метохијца. Он је успео да наговори Љубибратића да се повуче из Хопова у Осиек, одакле се његов утицај није осетио. Верских притисака је било и по другим областима, посебно у Јегри и Дебрецину где су српске куће и поседи одузимани, а православци присиљавани на унију.²⁰

Како је постало јасно да оно што је за патријарха и главаре имало карактер привременог временом прераста у стално, Арсеније III се посветио уређењу дела Пећке патријаршије који је био у Хабзбуршкој монархији. Почео је то још 1691. хиротонијом Јефрема Јанковића Тетовца, а наставио је у време када је покушао да се избори за српску политичку територију у Хабзбуршкој монархији. Због поменуте наплате пореза генерални ратни комесар гроф Донат Хајзлер је предложио 1693. да се изврши раздвајање Срба на војне и цивилне поданике, јер би ови други требало да плаћају порезе. Војници би по раздвајању били стављени под немачке команданте, а пореско становништво пресељено на опустошену територију Куманског поља (*Kunság*), између Дунава и Тисе. Двор је, уз ограду да се све мора радити опрезно, прихватио пред-

лог и крајем 1693. подвојвода Јован Монастерлија је потчињен команди генерала Гвидобалда фон Штаремберга. Патријарх и гроф Ђорђе Бранковић су тада видели прилику да Срби за себе траже посебну територију. Због тога је јануара 1694. одржан Бајски сабор на којем је главна одлука био захтев за овом територијом. На њој би били насељени Срби под управом патријарха, подвојводе и других домаћих старешина, под влашћу самог цара, без утицаја жупанија и феудалаца. За територију је тражена Мала Влашка, односно у ширем смислу данашња Славонија и Срем.²¹

На простору Мале Влашке Срби су у великом броју живели још под Османлијама. Њихово јачање на овом простору могло је бити проблематично за двор, јер се ова територија наслањала на Барању, Бачку и Срем где је такође било пуно Срба. Двор је сматрао да је боље да се насељавају у Куманско поље, видевши могућност да се тако српска етница додатно разбије, због чега је Дворски ратни савет (20. марта 1694) позвао у Беч патријарха и подвојводу. Арсеније III је био врло задовољан аудијенцијом. Њему и подвојводи је понуђено Куманско поље, али када су они предлог одбили Дворски ратни савет је направио компромисни предлог. Србима је требало за насељавање доделити Славонију и Срем, као једну област, и Ђулинско поље (подручје јужно од града Ђуле), арадски, јенопољски и халмађски дистрикт, између Мориша и Крижа (Кереша), као другу. Цар је на крају пресудио и одредио за насељавање Славонију и Куманско поље, што је два пута саопштено патријарху, 11. и 31. маја 1694.²²

О пресељењу Срба у ове области после жетве 1694. требало је да се побрину локални команданти, а пре свих гроф Хајзлер и патријарх. Обећано је да Срби овде неће бити потчињени жупанијама и властелинима, него само владару. Иза свега се крила намера Двора да створи нове делове Војне границе и да их населе Србима. Грофу Хајзлеру је наређено (27. априла 1695) да уреди најбоље што зна области Куманског поља и Славоније како би овде били пресељени Срби и привремено ослобођени свих пореза. Замишљено пресељавање није могло да се обави у складу са предлогом, тако да је раздвајање милитаризованог и цивилног становништва у наредном периоду попримило другачији облик. На раздвајању становништва у Славонији, Срему и Бачкој су поред грофа Хајзлера ангажовани генерали гроф Гвидобалд Штаренберг и гроф Леополд Шлик. Требало је организовати народну милицију и сместити је у посебна насеља, док би остали Срби остали коморски поданици. Овом послу се озбиљније могло приступити тек по престанку ратних дејстава. Цар је 7. децембра 1697. уређење

препустио Карафиној комисији, а Дворски ратни савет (27. јуна 1698) прецизирао да ће Срби бити насељени у истурене положаје на граници са Османским царством и неће плаћати порезе, док ће они у цивилном статусу бити третирани као и други цивили.²³

После Сабора у Баји, када је дефинитивно заузет став да се ради на српској територији, односно да се Срби трајно населе у Хабзбуршкој монархији, патријарх је озбиљније прионуо на успостављање нове епархијске мреже. Предлог епархија и епископа послао је цару, а одговор је добио у виду Треће привилегије 4. марта 1695. којом су потврђене прве две и наређено:

– да Срби не плаћају десетак католичкој цркви.

Организована је Српска црква чији су епископи распоређени на следећи начин:

1. Исаија Ђаковић за темишварског и јенопољског епископа,
2. Стефан Метохијац за карлштатског и зринопољског,
3. Јефтимије Дробњак за сегединског (бачког),
4. Јефтимије Поповић за будимског и столнобеоградског,
5. Јефрем Јанковић Тетовац за мохачког и сигетског,
6. Спиридон Стубица за вршачког и
7. Јефрем Бањанин за (велико)варадског и јегарског.

У састав овако организоване Српске цркве није ушао простор Вараждинског генералата и Западне Славоније јер је он био под управом унијатског марчанског владике Исаије Поповића. Патријарх је за себе задржао простор Славоније и Срема као Архидијецезу што је цар потврдио посебним документом истог дана када је донео Трећу привилегију. Арсеније III се за то определио јер се радило о области у коју Срби треба да се пресељавају и јер би се тако нашао на граници унијатске епископије и могао да контролише православце у њој. Додатна околност је била та што му је за седиште додељен посед Сирач у Славонији (11. августа 1695), који је требало да ужива до смрти или до повратка у Пећ. Цар је на крају 10. септембра 1695. патријарху даровао Сирач као наследни посед.²⁴

У складу са одлуком да се патријарху и епископима препушта скупљање десетка од верника, јер га не дају католичкој цркви, Будимска коморска администрација је 8. октобра 1695. наредила провизоратима да ако су десетак од Срба већ скупили, сада га предају патријарху и епископима, а ако то нису урадили онда омогуће да их они скупе. Мали део провизора је узалуд пружао отпор, тврдећи да су они од ове десетине давали ратни порез, а да ако се то препусти епископима, они

тај део не могу надокнадити. Због овога је Царска дворска комора изменила ранију одлуку и 17. јула 1696. одузела право убирања десетка патријарху и епископима, вративши га Будимској коморској администрацији, с тим, да на име овог пореза патријарху годишње исплаћују 3.000 форинти.²⁵

Патријарх ни поред царских наредби није ушао у посед Сирача јер се томе противио генерал гроф Гвидобалд фон Штаренберг, који га је уз војну асистенцију удаљио из сирачке околине. Штаренберг је сматрао да би патријархов утицај овде био погубан за околне наоружане Србе. После тога је априла 1697. добио за посед замак Сечуј на Дунаву, чију су околину насељавали Срби, а 1698. је добио и три оближње пустаре – Ујфалу, Мартинце и Бошогу, на које је насељавао своје сународнике. Док је он радио на уређењу поседа јавио се Иштван Безереди, подкапетан тврђаве Папа, са доказима да је Сечуј његов посед и захтевом да му га Комора преда. Током доказивања власништва и судског процеса Иштван Безереди је умро, али су његови наследници, породица Јагошић-Безереди, успели да доведу све до краја и Сечуј је 1702. одузет патријарху. У то време он није добијао ни обећану годишњу плату на име десетка, што је потрајало све до 1706. Тек тада му је због свих заслуга и на основу разних дуговања додељено Даљско властелинство (Даљ, Бело Брдо и Борово) које је остало митрополијски посед до краја постојања Хабзбуршке монархије.²⁶

Иако је патријарх имао пуно проблема са добијањем поседа главну борбу су он и православна јерархија водили против католичке цркве и њеног прозелитизма који је јачао како се ближио крај Великог бечком рату. У Хрватској се за опстанак борио некадашњи дабробосански митрополит Атанасије Љубојевић, који се 1695. преселио са млетачке територије у Медак у Лици. Под притисцима сењског бискупа Себастијана Главнића и тада каноника, а касније бискупа, Мартина Брајковића, морао је да се повуче у Банију, у Комоговину, а јурисдикција у Лици и Крбави му је константно оспоравана.²⁷ Да би овдашње Србе очувао у православљу прелазио је на територију Млетачке републике и ту примао личке и крбавске свештенике и вернике. Када је цар 1702. викару сењског бискупа Марку Месићу дао у Лици и Крбави и световну власт стање је постало врло тешко, а поправило се када се поново појавила потреба за српским војницима у време Ракоцијевог устанка. Тек 1707. цар Јозеф I је прихватио јурисдикцију Атанасија Љубојевића у Лици и Крбави, са правом канонске визитације.²⁸

Мункачки унијатски владика Јован Јосиф де Камиллис (de Camillis) онемогућавао је владикау Јефрема Бањанина да уђе у епархију. Бања-